

Драгољуб Јекнић

Песништво за децу Б.Л. Лазаревића

У укупном песничком делу Б. Л. Лазаревића управо његове књиге за најмлађе као да имају највише светла довољног за будућност.

То светло, као што ћемо видети, није акумулирано у једној његовој песничкој књизи за децу, већ је разбацано по збиркама којих до сада налазимо седам: „Врапци у градини“ (Нопок, Београд, 1951), „Рат мравињака“ (пишчево издање, 1959), „Лутке“ (Багдала, Крушевац, 1960), „У чизмама зеленим“ (Багдала, 1961), „Летњи часовник“ (Багдала, 1964), „Школа за птице“ (Младо поколење, 1964) и „Чудновати кројач“ (Багдала, 1971).

Све набројане Лазаревићеве књиге за најмлађе и млада типичне су збирке песама без чвршћих циклусних веза и прожимања, изузимајући „Рат мравињака“ — покушај поеме о страдању насилничких жутих мрва у борби с црним мравима.

Лазаревић је „Рат мравињака“ написао још пре рата, на познатим литерарним предлошцима, прилично невешто и немаштовито. Црни мрави су добри мрави, марљиви и паметни, а жути беспосличари и отимачи. Када им је нестало хране наваљују на мравињак црних мрва, на њихове пуне ризнице, али бивају уништени у том сукобу. Песник, међутим, слика само површину догађаја, без истинске доживљености, без стварних покрета речи, приземно, алегоријски наглашено, али драматски некулминантно и превазиђено.

О поеми „Рат мравињака“ може се, дакле, говорити само као о покушају који је мртав. Лазаревић је брзо схватио да је његов прави пут мала лирска целина, круг који се описује у једном даху. Тако су све остале његове књиге низови малих кругова, који, пре свега, сведоче велики покрет света, велику обнову светлости у којој се догађамо.

Избегавајући надаље такозване велике теме, Лазаревић, с променљивим успехом, пише о сликару који црта коња са дванаест ногу и шеширом на репу, о војсковођи који је за рођендан добио „оловне војнике, пушке, митраљезе —

*па од сада, ваљда, свако ко те види
дрхтаће пред тобом
пун страха
и језе,*

о војсковођи коме предстоје велике битке и јуриши на чоколаде и бомбоне, колаче, а потом:

*Па умазан тортом,
чак и чоколадом,
тако ненадмашан војсковођа леп
мог'о би и трећи јуриш да извршиш
у заспале мачке
да освојиш
реп!*

По
ве
ља

То још увек, међутим, нису стихови који значе више од ређања речи, али се лирска жица почиње све лаганијим трепетом оглашавати у Лазаревићевој песми. Њен трепет је неусклађен и у песми о возу који треба направити да би се сагледао, како песник каже, свет цео, да би се стигло у земљу дечјег играња

*где ветрови бели играју се лаки
и на грани трешње
плави облак сања.*

Данас лепо видимо да се без тог Лазаревићевог воза може, да је одавно избачен из саобраћаја, да земља дечјег играња није нигде тамо, већ свуда где постоји дете, детињство. У том стилу, у том неосећању речи, у том присиљавању речи на песму, Лазаревић је написао читаве гроздове песама о буквару, рачунаљки, јагњету, јахачу, индијанцима, робинзону, цврчцима, мравима, све, дакле, без већег песничког резултата, без покрета обнове песничтва за које се залаже, ангажује. У том кругу песама песма „Ловац“ је нешто интересантнија, али је и она песнички недовољна. Тек песма „Шетња“ има одлике остварења:

*Ноћас из једног
излога градског
изашла мала лутка да шета,
док је на небу спавао месец
као цвет жутог
сунцокрета.*

*Па ишла лутка
сама по граду
самцата сама вечери целе —
ишла је дуго улицом лутка
у хаљиници
од свиле беле.*

*И док је ишла
она се није
плашила ничег,
ничег у мраку,
мада је често досад и она
слушала приче
о вукодлаку.*

*У излог градски
јутрос се опет
вратила лутка од порцелана
и стала покрај лутака других
бескрајно лепа
и насмејана.*

Лако се примећују и недовољности цитиране песме, сувишак речи, одсуство јачих акцената доживљаја, драматичности. Код Лазаревића се, у његовим песмама, много хода, води, прича, одлази и долази, али се суштински догађа мало шта, мало шта битно за песничке покрете и измене нагоре, к вишој ведрини детињства.

Ту има и нелогичности, као у песми „Познанство“, у којој једна лутка говори „једне сам ноћи“ „у град пошла (да девојцици) играчке купим и све што воли (да оздрави ми само“, и тако — „и ја сам ишла (путем кад мене) у чуду једна запита врана...“ Одмах се уочава непеснички елемент Лазаревићевог стиха, млакост писања, млакост поезије, бескрвност осећања. Тим речима не струји крв значења већ чиста намера казивања.

Књига „У чизмама зеленим“ доноси извесна обогаћења како на мотивском и формалном плану песме тако и на плану значења. Значења песама су сада разуђенија, лепезастија, дубља, слојевитија. Овде песник пева и о науку који:

*Плео је ноћас
хаљиницу,
леву и десну
рукавицу,*

*и сто чарапа
за сто ногу
поручених
за стоногу.*

*Ал ветар дође
из даљине
па расу свиљу
од пачине,*

*покида зачас
хаљиницу,
леву и десну
рукавицу...*

*Па је сад наук
невесео,
па се због тога
разболео.*

Овој песни смета честа употреба везе па, можда и читава последња строфа уместо које треба да дође прва:

*Један се наук,
који је плео
танану свилу,
разболео.*

Једна таква интервенција захтевала би и друге мање интервенције у читавом ткиву песме, али би допринело лепоти њеног остваривања. Та лепота је већ извесна и она се наставља својом обновом и у Лазаревићевим песмама о свицу-сијалици који тражи залуталога ђака — најмлађег сина вилењака, свицу-електричару што пали:

*сијалицу
усред ноћи
јер је чуо
да ће скоро
болесничка
кола проћи.*

*Ал његова
сијалица
зачас блесне,
зачас згасне,
па због тога
могу кола
до лекара
да закасне.*

*У колима
болесничким,
кажу многи,
то стоногу
воде јер је
уганула
седамдесет
седму ногу,*

*играјући
на вашару
вито коло
као чигра,
јер је хтела
и јеленка
и скакавца
да надигра.*

**По
ве
ља**

Али свитац-електричар је просто такав да има раз-
лога да се забринемо да ли ће

*брзо стићи
до лекара
болесница,
јер се ето:
стално пали
стално гаси
сијалица.*

По
ВЕ
ЊА

То су праве могућности дечје песме, покрети у тки-
зу поезије који немају тренутак завршетка, који су не-
пролазност детињства, природног тока света.

Свакако једна од бољих Лазаревићевих песама је и
песма „Догађај“:

*Жут храстов лист
јутрос у гори
паде и чету
мрава
обори,*

*која је пошла
до воденице
да смеље крупно
зрно
пшенице.*

*Ал ветар један,
крилат и бео,
зачас је
к њима
долетео:*

*однео лист
храстов и жут,
па мрави даље
пошли
низ пут.*

У овој песми веза између прве и друге строфе није
најбоља, може се поправити, језички боље усагласити, али
је догађај у целини леп детаљ, трепет песничког не-
смирења.

Такве Лазаревићеве песме доживљавамо као танано
падање листа с гране, као лако померање ветра, као сми-
рено путовање мрава, као чудесну хармонију света у не-
престаном измењивању.

Савременост, осећање савремености детињства и све-
та, није, међутим, јака Лазаревићева особина, бар не су-
дећи по броју његових песама. Али да песник није сасвим
без тог осећања сведочи песма „Караван“:

А враћајућ се
караван
мрава
у дом свој доцкан синоћ из града
у непознатој шуми је овде
снашао
голем
мрак изненада.

Но каравану
овом
у шуми
уопште ништа тај мрак не смета
јер купио је јуче у граду
компас
и мапу
целога света.

И чим се
ноћас
месец упали,
с компаса и с те мапе шарене
караван мрава сазнаће одмах
куда
и којим
путем да крене.

Опет неке сувишне речи, као оне подвучене у првој строфи, преоптерећују прозачно ткиво песме, али је песма у целини читалачки интересантна, и као детаљ разумевања савремености.

Код Лазаревића су јунаци детињства мрави, зрикавци, лептири, лутке, пчеле, бумбари, скакавци, стоноге, пауци и сл. У овом тренутку дечје песме то је и извесна специфичност његовог дела, специфичност његове поезије. Управо алегоричношћу Лазаревићева песма удвостручава своју вредност, своју хуманистичку, људску поруку читаоцу, који у весељу мрава открива и весеље и радост своје детињске заједнице:

У плавој ноћи
под танким српом
месеца белог у тишини
рој зрикаваца песму је своју
свирао дуго
на виолини,

а мрави дотле
играли коло
све у част школске године што је
милион мрава свршило разред,
а понављало
само њих двоје.

Наредна Лазаревићева књига песама за децу „Летњи часовник“ приближава још више песму облику, форми минијатуре. Довољно је свега неколико кратких елиптичних стихова да се каже, као у песми „Стид“, песничка суштина:

Познајем једну
печурку
малу

која је некад
причала мени

ружно о птици,
па зато
увек,

кад год ме види,
сва поцрвени.

По
ве
ља

Једноставност и разумљивост основне су одлике и песме „Ћуп“, која има другачије значење, поруку једног другачијег квалитета:

Вазда шумом
грдно плачу
завађена два медведа —
отимљућ се јутрос рано
разбили су
ћуп пун меда.

па мајсторе
сад грнчаре
кроз рог зову из дубраве
да закрпе ћуп ил да им
бар ћуп с медом
нов направе.

Топлина осећања, осећање пуног разумевања света животиња, доброте, присутни су у низу Лазаревићевих песама, а на изразито песнички начин у песми „Посета“:

Са очима пуним злата
једна срна
златонога,
једна срна
златорога,
закуца на моја врата.

Отвори ми — рече срна —
твоја врата
закључана,
твоја врата
закована
са два дуга оштра трна!

*Ја отворих своја врата
а тад срна
златорога,
а тад срна
златонога,
из очију прегршт злата*

расу испред мојих врата!

Међу таквим успелим песмама, песмама несумњивог уметничког квалитета, обнове, пуно је и сасвим уметнички недовољних, песнички празних. Таква је, рецимо, ова, „Паликућа“:

**По
ве
ћа**

*Све звезде одјутрос
оставих у траву
да спавају, да се од ноћи одморе,
но с вечери јелен роговима поче
да их баца
увис
по небу да горе.*

*И сад цела ноћ је
огањ звезда; под њим
ширим своје гладне руке да огрејем —
кунућ јелена из шуме
па час плачем, а час
пун суза се
смејем!*

Лазаревићево претходно стиховање не гори никаквом ватром, не блешти никаквим сјајем. Ту је свака реч заустављена у свом грлу, у свом гласу. Оне друге Лазаревићеве песме, међу таквима, отуда сијају још већим сјајем, златом песничке непоновљивости, попут ове с једноставним насловом „Тужба“:

*Бумбару старом
буба мара —
ко има уши ово нек чује —
за исплетене папуче срмом
годину дана
дукат дугује.*

*Он седе ноћас
тужбу да пише,
ал' целу шуму зачачи избуди
шкрипећи пером, сричући гласно
тужбу, па суд га
јутрос осуди:*

да дукат плати што шуму буди!

У ред таквих доживљених и аутентичних песама у-
брајамо и последњу песму из збирке „Летњи часовник“ —
„Марамича“, којом је Лазаревић утицао и на неке млађе
песнике.

Маштовита, саткана од финих нити запажања и љу-
бави према птичјем свету, ова песма измамљује на лице
читаоца осмех који се не гаси:

По
ве
ља

*Две су сестре
сеничице
од лагане свиле плаве
плеле брату џемпер, ал' им
недостало
за рукаве.*

*Па парале
џемпер почет
мале сестре сеничице,
на почеле после да му
плету топле
рукавице.*

*Па су плеле,
па су плеле
и по дану и по мраку,
ал' им свила недостаала
за њажипрст
и за шаку.*

*Па парале,
па парале
мале сестре сеничице,
па исплеле панталоне
ал' без обе
ногавице.*

*Па парале,
па парале
да му сплету кошуљицу,
па су плеле, па су плеле,
па исплеле
марамичу.*

Последња објављена Лазаревићева песничка збирка
за децу „Чудновати кројач“ не*доноси неке посебне нови-
не на плану иновације песме, форме, мотива. Ту су опет
песме о меди оцу и меди сину, ту је одмах на почетку и
та песма „Чашћавање“, коју и бележимо јер иде у рад
најбољих Лазаревићевих остварења:

Медвед отац
ваздан зове
шумске звери на вечеру:
спремно је мед и зреле
шумске крушке
у шећеру.

Медвед зове
јер син му је
меру сваку превршио
у вредноћи: с успехом је
занат јутрос
завршио.

Док у гладу
од умора
ђак још лежи потрбушке,
отац слави: син му од сад
зна да тресе
зреле крушке.

Ту је, затим, и песма о пчелама које хитају да се по мраку преселе у неку другу далеку варош, јер им медведи не краду мед само, већ што је страшније — и што уредне пчеле посебно љути — неред праве по њиховој кући: остављају врата поломљена, ствари свуд разбацане, ћупове с медом неопране, док су оне на послу, далеко од свога дома.

Ту је и песма о вуку који у новинама чита оглас како сељаци крај Мораве траже вука за поткивача вола и беле краве, а место плате обећавају „трипута на дан (по јагње) цело“:

Па нек се
јави
за постављење

и све
остало
оглашивачу,

који га с жудњом
одавно
чека

и држи
пушку
кремењачу.

Ту је и једна песма о вуку који жели да научи неки занат, ковачки или бачварски, јер му је дојадило и грижња га мучи што га ловци стално јуре. Међутим,

Ал ни један
занат ако

до вечери
не научи,

савест му је
чиста: опет

отићи ће
у лопове!

По
БЕ
ЉА

Ноћ је, иначе, најомиљенији Лазаревићев временски медиј као што су му птице и животиње готово једини свет који следи. У највећем броју песама ноћ је истинско буђење његове песме, буђење у његовом свету поезије и маште. Летња ноћ када је земља обасјана чудесним светлом месеца и звезда и када се небеска ведрина улива у сваку отворену природу пунећи је прозрачношћу и тихоћом. Отуда је Лазаревићев свет детињства такав: бесконфликтан и питом, без метафора готово, али с највећим белинама у нашој поезији за децу.

Еквивалент свим поступцима у Лазаревићевом свету животиња и птица налазимо у свету детињства. Избегнута је директна порука, дидактика, наметљивост.

Лазаревић је написао и објавио неколико десетина песама међу којима је добар део сасвим већ непотребних, оних од којих треба одвојити оне друге, аутентичне, и омогућити их у посебној књизи, стварној и неопходној, књизи која већ траје.

Ако говоримо о тој књизи, занемарујући остале песме, Лазаревић је оригиналан дечји песник, маштовит, језички једноставан и прочишћен. Цитиране песме у овом раду сведоче песникову целовитост, у оригиналну визију света детињства укомпоноване покрете духа и маште, покрета и мелодије тока и звука.

Персонификација и алегорија су велике могућности овог песника. Он се њима учио на најбољим изворима: народном стваралаштву, али његове песме нису због тога бајковите, већ лепота остваривања реалног света, постојања у свим тренуцима детињства и времена. Лазаревићеви мрави, цврчци, скакавци, медведићи и друго, истовремено су дечаци наших школа и улица, лутке, паучице, сеничице — девојчице наше савремености. Не постоје, дакле, светови детињства, већ постоји детињство, једно, јединствено, од почетка, од искона.

Лазаревић не пише одушевљавајући се, памтећи, насилнички, своје најбоље песме. Пише их тананошћу осећања, тананошћу запажања, нитима континуитета који спаја живот у једну јединствену неразлучну целину у природи, у трајању.

Најбоље Лазаревићеве песме, као ни свет детињства, немају своје трајање, своје тренутке настанка и нестанка.

Имају само своје покрете, своју догођеност песничких бића која се уселавају у сваку машту, у свако дечје неискство света неприметно а сигурно као и сам свет.

Младост је основно осећање света Лазаревићеве песме, младост која није раскошна, која је једноставна, једноставно лепа, без резигнације, тиха као срећа, питома као универзална људскост.

Простор и време у Лазаревићевој песми не откривају се као границе и ограничења, немају значење посебних категоријалних ознака. То су усклађености које теку уткане у основне интенције и покрете песме, у промене које се прожимају.

Једна наредна, дакле, Лазаревићева књига за децу морала би да буде она која извире из већ објављених, која се отима из пређеног пута као траг који је песник мрсио тражењима.